

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 640.4:[338.487+614.215]

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2023.73.3-8>

Плужник Андрій Володимирович

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна, e-mail: andriy.pluzhnik@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2644-6222>

Нестерчук Інна Костянтинівна,
кандидат географічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна, e-mail: nester_geoek@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4990-6017>

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕКРЕАЦІЇ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. Метою статті є аналіз рекреаційного потенціалу Черкаської області, характеристика діяльності закладів, які спеціалізуються на лікувально-оздоровчому туризмі, визначення їх просторової структури.

Методика. Для дослідження були використані загальнонаукові методи, а саме аналіз, синтез та узагальнення. Джерелами інформації для дослідження є наукові праці фахівців, дослідження яких стосуються лікувально-оздоровчого туризму, а також дані щодо рекреаційних закладів Черкаської області, розміщені у мережі інтернет.

Результати. Встановлено передумови розвитку та природно-лікувальні фактори, що лежать в основі роботи закладів рекреації Черкащини. Лікувально-оздоровчі заклади Черкащини представлені переважно санаторіями, санаторіями-профілакторіями та базами відпочинку. З'ясовано, що санаторно-курортні та оздоровчі заклади розміщуються на території області нерівномірно та сконцентровані переважно біля узбережжя Кременчуцького водосховища. Досліджено існуючу матеріально-технічну базу лікувально-оздоровчих закладів Черкаської області та розширено уявлення про їх спектр послуг.

Наукова новизна. Проаналізовано діяльність найбільш відомих лікувально-оздоровчих закладів Черкаської області. З'ясовано просторову структуру та виявлено основні фізико-хімічні та лікувальні властивості мінеральних вод, які використовуються закладами рекреації для лікування та профілактики різноманітних захворювань. Надано пропозиції щодо розширення асортименту послуг закладів.

Практична значимість. Результати досліджень, висвітлені у статті, можуть бути використані працівниками закладів рекреації Черкащини та інших лікувально-оздоровчих комплексів України, а також в рамках освітнього процесу здобувачами освіти спеціальностей 242 «Туризм», 014.07 «Середня освіта (Географія)» та інших з метою розширення уявлення про ресурсний та рекреаційний потенціал Черкаської області.

Ключові слова. Рекреаційні ресурси, лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортні та оздоровчі заклади, природно-лікувальні фактори.

UDC 640.4:[338.487+614.215]

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2023.73.3-8>

Pluzhnyk Andrii Volodymyrovych

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: andriy.pluzhnik@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2644-6222>

Nesterchuk Inna Kostyantynivna,
Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: nester_geoek@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4990-6017>

ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF RECREATION FACILITIES OF THE CHERKASY REGION

Purpose. The purpose of the article is the analysis of the recreational potential of the Cherkasy region, the characteristics of the activities of institutions that specialize in medical and health tourism, and the determination of their spatial structure.

Methods. General scientific methods, namely analysis, synthesis and generalization, were used for the research. The sources of information for the research are the scientific works of specialists whose research is related to medical and health tourism, as well as data on recreational facilities of the Cherkasy region, posted on the Internet.

Results. Prerequisites for development and natural healing factors underlying the operation of recreation facilities in Cherkasy region have been established. Medical and health facilities of Cherkasy Region are mainly represented by sanatoriums, preventive sanatoriums and recreation centers. It was found that sanatoriums and health facilities are located unevenly on the territory of the region and are concentrated mainly near the coast of the Kremenchug Reservoir. The existing material and technical base of medical and health facilities of the Cherkasy region was studied and the idea of their range of services was expanded.

Scientific novelty. The activities of the most famous medical and health facilities of the Cherkasy region were analyzed. The spatial structure was clarified and the main physico-chemical and therapeutic properties of mineral waters used by recreation facilities for the treatment and prevention of various diseases were revealed. Proposals have been made to expand the range of services of institutions.

The practical significance. The results of the research highlighted in the article can be used by employees of recreation facilities of Cherkasy region and other medical and health centers of Ukraine, as well as within the educational process by students of specialties 242 "Tourism", 014.07 "Secondary education (Geography)" and others in order to expand their understanding about the resource and recreational potential of the Cherkasy region.

Keywords. Recreational resources, health tourism, sanatoriums and health facilities, natural healing factors.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть сфера туризму та рекреації набуває особливого розвитку в Україні та світі. Кожен регіон України має свої природні, історичні та культурні особливості, які створюють передумови для приваблення туристів та стрімкого розвитку туристичної галузі. Це сприяє залученню інвестицій та розбудові місцевої інфраструктури, а також зосередженню уваги на унікальності природних об'єктів регіону, і, як наслідок, призводить до розробки та реалізації природоохоронних програм. Черкаська область вирізняється своєю природною та історико-культурною спадщиною та є однією з найбільш привабливіших в туристичному плані областей України.

На сьогоднішній день фізичний та психічний стан людини зазнає негативного впливу низки факторів: емоційне напруження, сучасний ритм життя та тривога, інформаційні потоки тощо. Повноцінне відновлення та покращення стану здоров'я людини можливе завдяки розвиненій санаторно-курортній діяльності, що спрямована на лікувальні, реабілітаційні, профілактичні заходи. Галузь відіграє ключову роль і для підвищення працездатності та продуктивності праці, а також, маючи цінну лікувально-рекреаційну ресурсну базу, сприяє економічному розвитку регіону.

Саме тому дослідження аспектів розвитку рекреаційної діяльності на території Черкаської області залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу різних регіонів України здійснювались багатьма українськими вченими: Атаманюк Я. Д. (Атаманюк, 2013), Василевською Я. В. (Василевська, 2013), Дутчак С. В. (Дутчак, 2014), Чижевською Л. Т. (Чижевська, 2020), Новиковою В. І. (Новикова, 2008), Павленко Т. М. (Павленко, 2011) та іншими. Результати їх діяльності висвітлені у відповідних наукових напрацюваннях.

Щодо Черкаської області, у роботі О. Браславської та І. Рожі (Браславська та ін, 2020) здійснюється опис сучасного стану туризму й рекреації Черкаської області, що охоплює територіальну організацію туристсько-рекреаційної діяльності в регіоні, охарактеризовано туристсько-рекреаційні об'єкти, сучасний туристичний потік Черкаської області. Щербак Н. В. та Нагаєва С. П. у своїй роботі виділяють в межах Черкаської області 6 рекреаційних районів та наводять їх характеристику (Щербак та ін., 2022). У статті зазначається про Черкаський, Канівський, Корсунь-Шевченківський, Чигиринсько-Кам'янський, Уманський, на території яких здійснюється профілактично-оздоровча, спортивно-оздоровча рекреація та рекреація на основі промислів.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що в теорії і на практиці недостатньо уваги приділяється власне діяльності закладів рекреації на території Черкаської області та науковому обґрунтуванню їх конкурентноспроможності.

Формулювання цілей статті. Завдання даної роботи полягає в аналізі та синтезі матеріалів, що стосуються досліджуваного питання. Необхідно узагальнити особливості лікувально-оздоровчого туризму та оцінити конкурентноспроможність закладів рекреації на території Черкаської області.

Виклад основного матеріалу. Черкаська область за своїм географічним розташуванням та природно-кліматичними умовами займає вигідне положення в центрі нашої держави та має сприятливі умови для розвитку санаторно-курортної сфери, оскільки територія області багата на лісові ресурси та мінеральні джерела. Останніх на території області чимало, проте найбільш цінну для лікувальних цілей воду мають 11 мінеральних джерел Черкащини.

У Черкаському районі такі джерела знаходяться у селах Жаботин, Баландине, Свидівок, Будище та Голоківка. Для лікування захворювань серцево-судинної, дихальної, нервової, сечостатевої, ендокринної систем, кістково-м'язової, травної системи і порушення обмінних процесів краще використовувати радонові води джерела Гиричеве (або «Свята Криничка») у с. Жаботин або джерела неподалік с. Баландине. В санаторіях «Мошногір'я» та «Світанок» для лікування органів травлення використовується вода, яка за цілющими властивостями не поступається мінеральним водам, а за хімічним складом нагадує воду всесвітньо відомих курортів «Баден-Баден» та «Аахен» (Новикова, 2007). Джерело «Живун» неподалік с. Голоківка здавна відоме завдяки своїй цілющій воді, хімічний склад якої дуже подібний до відомої «Нафтусі» (Коноваленко та ін, 2006).

На території Золотоніського району знаходиться чотири мінеральних джерела на околицях с. Безбородьки, смт. Драбів, с. Коробківка та м. Золотоноша, воду з яких застосовують для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту. Зокрема, вода з джерела біля м. Золотоноша хлоридно-натрієва з мінералізацією 8,4 г/л, а вода з інших джерел подібна за складом до Миргородської. У Звенигородському районі відомі два джерела мінеральної води, одне з яких розташоване у м. Звенигородка, а друге – у м. Тальне. Звенигородська вода багата на радон, залізо та сірковуглець та використовується для лікування захворювань опорно-рухового апарату та периферійної нервової системи. Тальнівські гідрокарбонатні натрієво-магнієво-кальцієві води близькі до кисловодського нарзану та застосовуються для лікування органів травної системи (Новикова, 2007).

Своєрідними зонами рекреації на Черкащині є лісові масиви. Один із таких – Національний природний парк «Холодний Яр», що має величезне природне, історичне та культурне значення. На території парку знаходиться низка історичних пам'яток, до яких прокладені туристичні маршрути. Також Холодний Яр багатий на мінеральні джерела, серед яких найбільш відомими є Живун, Маляреве, Монастирське джерело, Залізнякава криниця. Цікавим для рекреації є лісовий масив на північних околицях Черкас. Саме тут було створено унікальний кліматичний курорт «Соснівка», на базі якого сьогодні працює санаторій «Україна». Він має сучасний лікувально-діагностичний комплекс для лікування серцево-судинних, гастроентерологічних та захворювань дихальної системи (Пасека, 2014).

Лікувально-оздоровчі заклади Черкащини представлені переважно санаторіями, санаторіями-профілакторіями та базами відпочинку. Проаналізувавши просторову структуру закладів рекреації Черкащини (Новикова, 2008), можна зробити висновок, що санаторно-курортні та оздоровчі заклади розміщуються на території області нерівномірно та сконцентровані переважно біля узбережжя Кременчуцького водосховища. За період з 1995 по 2010 рр. кількість лікувально-оздоровчих закладів на Черкащині зменшилась приблизно у 2,5 рази (Пасека, 2014).

Нижче наводимо характеристику найвідоміших санаторно-оздоровчих закладів у Черкаській області.

Санаторій «Україна» розміщений у сосновому борі в передмісті Черкас. Курорт належить до типу кліматичний та бальнеологічний. Його загальна місткість становить 300 місць. Для проживання надаються двомісні стандартні та одномісні номери поліпшеного планування. Спеціалізується санаторій на лікуванні захворювань опорно-рухової, дихальної та серцево-судинної систем, а також на реабілітаційному, кардіологічному, пульмонологічному та гінекологічному лікуванні. На базі санаторію працюють лабораторії і комп'ютерний діагностичний центр. Всі процедури платні. Серед пропонованих методів лікування – лікувальна фізкультура (кінезотерапія), психотерапія, лікувальний масаж, ароматерапія, кліматотерапія, бальнеотерапія, гідротерапія (гідропатія), лікування вживанням мінеральних вод, голкорефлексотерапія, пелоїдотерапія, електротерапія, світлотерапія, теплотерапія та інші види штучної фізіотерапії, фітотерапія, медикаментозна терапія, мануальна терапія, лікування бішофітом (Беляєва, 2015).

Санаторій «Мошногір'я» розташований серед густого лісопарку Мошногірського кряжу неподалік села Будище Черкаського району. Курорт бальнеологічного та кліматичного типу. На території санаторію розміщене джерело мінеральної води «Мошногірське». Санаторій розрахований на 500 осіб та працює цілорічно. Саме в санаторії «Мошногір'я» ще з 1990 року проводять апітерапію, що заснована на бджолиному вжалюванні, а також лікують пилково-медовою сумішшю та воском. Він також обладнаний кабінетом спелеотерапії, в якому пацієнти дихають солотвинською сіллю. Методи лікування, що використовуються в санаторії, наступні: бальнеолікування, гідротерапія, сауна, ванни з мінеральною водою, інгаляція, гідромасаж, грязелікування, вживання мінеральної води, грязелікування, спеліотерапія, парафіно-озокеритолікування, ароматерапія, масаж, лазеротерапія.

Санаторій «Світанок» у селі Свидівок Черкаського району розміщений в сосновому лісі на правому березі Дніпра та знаходиться в безпосередній близькості до обласного центру. Курорт належить до питного та кліматичного типу. Санаторій спеціалізується на лікуванні захворювань серцево-судинної, травної, нервової, ендокринної, опорно-рухової, сечо-статевої систем, а також хвороб спинного мозку, органів слуху, крові, гінекологічних патологій та порушень обміну речовин. Серед методів лікування в закладі широко використовуються лікувальна фізкультура, кліматотерапія, вживання мінеральної води, гідротерапія, бальнеотерапія, електротерапія, теплотерапія, світлотерапія, пелоїдотерапія, лікувальний масаж, ароматерапія, психотерапія, лікування бішофітом, медикаментозна терапія та медико-косметологічне лікування (Мищенко та ін., 2011).

Санаторій «Аквадар» розташований у лісовій зоні селища Маньківка Уманського району. Санаторій містить 109 номерів та 242 ліжкомісця, з яких 9 «сімейних» одномісних, 64 двомісних, 21 тримісних; «сімейних кімнат» – 7 номерів та 14 ліжкомісць; «люкс» – 5 номерів та 14 ліжкомісць; «апартаментів» – 3 номери та 14 ліжкомісць. У закладі відвідувачі мають змогу відвідати тренажерний зал, мінералізовані ванни, інгаляторій, оздоровчий душ, фізпроцедури, виготовлення кисневих коктейлів, різні види масажів. Також санаторій надає послуги фітнес-залу, літнього басейну, кінозалу, бібліотеки, ресторану, дитячої кімнати, дитячого майданчика, пляжу та зоопарку. Тут здійснюється лікування захворювань органів травлення та дихання, серцево-судинної, нервової, опорно-рухової, ендокринної систем, крові, шкіри та опіків, органів слуху, спинного мозку, порушень обміну речовин та пом'якшення наслідків протезування суглобів (<https://aquadar.com/>).

Черкаський обласний кардіоревматологічний дитячий санаторій «Городище» є одним із лікувально-профілактичних закладів на території Черкаської області, призначений для реабілітації та лікування дітей 5-18 років з кардіо-ревматологічними захворюваннями. Він розташований у місті Городище Черкаського району. Санаторій розрахований на одночасне проживання 50 відвідувачів (палати на 4 особи), при цьому заїзди відбуваються не лише в сезон канікул, але й протягом всього року. Харчування в санаторії шестиразове, під час навчального процесу з дітьми займаються за програмою загальноосвітньої школи, в щоденну програму входять відвідування лікарів та лікувальні процедури. Санаторій має 3 корпуси: спальний (має санпропуск та ізолятор), лікувально-діагностичний (має фізіотерапевтичний кабінет, ЕКГ та клінічну лабораторію) та навчально-виховний (має їдальню на 150 місць, медичні кабінети фітоароматерапії, лазеротерапії, галотерапії, лікувальної фізкультури, масажу та маніпуляційну, залу відпочинку, ігрові кімнати). Заклад здійснює лікування та профілактику ревматизму, ревматоїдного артриту, хронічного тонзиліту, тонзилогенної кардіопатії, повторних стрептококових захворювань, нез'ясованих змін в серці, вроджених змін в серці, вегето-судинної дистонії. Серед методів лікування – лікувальна фізкультура, кліматолікування, фітотерапія, масаж, електросон, фото-іонно-ароматерапія, магнітотерапія, інгаляції, лікувальне та дієтичне харчування, парафіно-озокерито-грязелікування, галотерапія, фітоароматерапія, лазеротерапія. Для лікування застосовуються світлові ванни, тубус-кварц, дарсонвалізація, електрофорез, солюкс, парафіно-озокеритові аплікації, грязьові аплікації, біоптрон, магнітер, ультрафіолетове опромінення, фіточаї, мінеральні води, дослідження електрокардіограмою, лікувальні масажі.

Санаторій-профілакторій «Мрія», представлений готельним комплексом та SPA-саленом, розташований у місті Черкаси. Заклад має всі необхідні умови для комфортного перебування відвідувачів та забезпечення їх відпочинку, а саме просторі номери, затишні ліжка та елегантний інтер'єр. Заклад пропонує послуги масажу, SPA-терапії та косметичних процедур. Для відпочинку та подолання стресу і напруги відвідувачі мають можливість відвідати басейн та помилуватися красивим видом на ліс.

Серед дитячих оздоровчих закладів особливу увагу заслуговує дитячий санаторій «Сосновий бір», який розташований в лісопарковій зоні Черкас. Саме тут відбувається оздоровлення дітей віком від 6 до 18 років. Санаторій розрахований на 180 ліжок. На базі санаторію працюють 4 відділення: гастроентерологічне, пульмонологічне, ортопедичне та нефрологічне. Для лікування застосовують фітотерапію, інгаляції, масаж, грязелікування, лікувальну фізкультуру, ванни з спеціальними екстрактами та ефірними оліями, камеру «соляна шахта». На території санаторію росташована велика кількість зелених насаджень, вікових дерев та місць для відпочинку, що в свою чергу покращує умови перебування дітей в санаторії.

Для покращення конкурентноспроможності та підвищення ефективності лікування ми пропонуємо розширити спектр послуг закладів рекреації за рахунок наступних лікувально-оздоровчих методів:

- кріотерапія – використання низьких температур та лікування холодом. Реакція організму людини на екстремально низьку температуру посилює загальну мобілізацію ресурсів. При цьому відбувається посилення кровообігу, отже таканини та органи краще насичуються киснем, активізуються імунні та протизапальні процеси посилюється обмін речовин та виведення з організму токсичних речовин. Також відбувається стимуляція синтезу гормонів, що впливають на покращення настрою;

- Гіпотерапія – лікування з допомогою верхової їзди на конях. Метод заснований на нейрофізіології, його складність полягає в одночасній, максимально ефективній взаємодії двох живих істот з їхніми характеристиками, індивідуальністю та імпульсивністю. Він, у ряді випадків, більш ефективний у реабілітаційній практиці в порівнянні з іншими засобами, адже це лікування без болю,

страху, насилля та важкопереносимих процедур. До того ж, Черкащина має всі можливості для залучення такого методу лікування у сферу послуг лікувально-оздоровчих закладів.

До того ж, на Черкащині розташований гірсько-лижний курорт «Водяники» (село Водяники, Звенигородський район). Курорт штучно створений у 2009 році та є відносно новим. Він оснащений сучасним обладнанням та сніговими гарматами. Траси, загальною протяжністю понад 2 км, розраховані на відвідувачів різного рівня майстерності. Курорт також має прокатний пункт квадроциклів та лижного спорядження. Протяжність найдовшої траси становить 750 м, а перепад висот при цьому – близько 100 м. З 9:00 до 20:00 працюють підйомники, серед яких один чотирикрісельний та один бугельний. З 17:00 до 20:00 відбувається нічне катання. Щодо житла, зупинитися можна в готелі в районному центрі – м. Звенигородка, або ж винайняти житло у приватному секторі села Водяники. До того ж, на території курорту розташовані кафе та медпункт.

Висновки. Наявність пам'яток природи та історії, цінних лісових масивів та мінеральних джерел на території області створює передумови для розвитку рекреаційної та туристичної галузі на території Черкаської області. За останні роки кількість санаторно-лікувальних закладів Черкащини зменшилась, а продовжує своє функціонування лише невелика частка з них. Серед них – санаторії «Україна», «Мошногір'я», «Світанок», «Аквадар», санаторій-профілакторій «Мрія», дитячі санаторії «Городище» та «Сосновий бір». Перераховані оздоровчо-лікувальні заклади надають широкий спектр послуг з лікування та профілактики захворювань різних систем органів та мають достатню матеріально-технічну базу для забезпечення рекреації населення.

Проте на даний час оздоровчо-лікувальна інфраструктура області не відповідає високому рівню розвитку. На нашу думку, для підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортної галузі необхідно розширювати сферу послуг за рахунок новітніх методів лікування, підвищувати культуру обслуговування, оновлювати існуючу матеріально-технічну базу, покращувати інфраструктурне забезпечення цінних лікувально-рекреаційних ресурсів, використовувати рекламу та якомога більше поліпшувати умови перебування та проживання відвідувачів. Запорукою сталого розвитку рекреаційної сфери на Черкащині є підтримка з боку держави, органів місцевого самоврядування та громадських організацій.

Отже, зміцнення лікувально-оздоровчого та рекреаційного комплексу Черкаської області значно вплине на покращення стану здоров'я населення регіону, а також внесе вагому частку в розвиток економіки області та України вцілому.

Список використаних джерел

- Атаманюк Я. Д. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Івано-Франківській області. Географія та туризм, 2013. № 26, С. 122–131.
- Беляєва С. С., Рагуш К. А. Рекреаційні об'єкти Черкащини. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання. Матеріали VI Міжнародної ювілейної до 55-річчя ЧДТУ науково-практичної конференції, 26-27 березня 2015 р., м. Черкаси, Україна. 2015. Т. 2, С. 13–16.
- Браславська О. В., Рожі І. Г. Сучасний стан туризму й рекреації в Черкаській області. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму: колективна монографія. за заг. ред. Н. С. Понегелової. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М. 2020. 236 С.
- Василевська Я. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічні особливості. Часопис соціально-економічної географії, 2013. № 15, С. 153–156.
- Дудчак С. В. Туристично-рекреаційні ресурси ландшафтів. Чернівці : Родовід, 2014. 196 с.
- Коноваленко О. С., Карастан І. М. Природно-заповідний фонд Черкаської області. Черкаси: Вертикаль, 2006. 196 с.
- Мищенко Т. М., Гончаренко О. В. Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму на Черкащині. Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт, 2011. № 2 (6), С. 20–25.
- Новикова В. І. Рекреаційні ресурси: місце в рекреаційній споживчій діяльності, класифікація, проблеми паспортизації та реєстрації. Туристичнокраєзнавчі, 2007. № 7., С. 130–136.
- Новикова В. І. Застосування методу картографування при дослідженні ресурсно-рекреаційного потенціалу Черкаської області. Часопис картографії, 2008. № 13, С. 120–133.
- Новикова В. І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області) : дис. ... к. геогр. н.; 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Інститут географії НАНУ. Київ, 2008. С. 268.
- Новикова В. І. Туристсько-інформаційні центри як важлива складова інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності в Україні. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку національного ринку туристичних послуг: регіональний аспект: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Київ: НАУ. 2010. С. 169–175.
- Павленко Т. М. Історико-культурні рекреаційні ресурси Полтавської області. Географія та туризм, 2011. № 14, С. 79–85.
- Пасєка С. Р. Санаторно-курортна діяльність у Черкаській області. Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 жовтня 2014 р., м. Черкаси, Україна. 2014. С. 391–398.
- Чижєвська Л. Т., Дацюк В. О., Поторась О. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області. Науковий вісник Східноєвр. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки, 2020. № 5 (409). С. 126–132.
- Щербак Н. В., Нагаєва С. П. Характеристика рекреаційних районів Черкаської області. Сталый розвиток країни в рамках Європейської інтеграції. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. 30 листопада 2022 р., м. Житомир, Україна. 2022, С. 81.

- Atamaniuk Ya. D. Sotsialno-ekonomichni peredumovy rozvytku rekreatsiino-turystychnoi industrii v Ivano-Frankivskii oblasti. *Heohrafiia ta turizm*, 2013. № 26, S. 122–131.
- Beliaieva S. S., Ratush K. A. Rekreatsiini obiekty Cherkashchyny. Turystychnyi ta hotelno-restoranni biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehuliuвання. *Materialy VI Mizhnarodnoi yuvileinoi do 55-richchia ChDTU naukovo-praktychnoi konferentsii, 26-27 bereznia 2015 r.*, m. Cherkasy, Ukraina. 2015. T. 2, S. 13–16.
- Braslavska O. V., Rozhi I. H. Suchasnyi stan turyzmu y rekreatsii v Cherkaskii oblasti. Aktualni problemy i perspektyvy rozvytku fizychnoho vykhovannia, sportu i turyzmu: kolektyvna monohrafiia. za zah. red. N. S. Ponehelovoi. Pereiaslav (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M. 2020. 236 S.
- Vasylevska Ya. V. Turystsko-rekreatsiini resursy Khersonskoi oblasti: suspilno-heohrafichni osoblyvosti. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*, 2013. № 15, S. 153–156.
- Dudchak S. V. Turystychno-rekreatsiini resursy landshaftiv. Chernivtsi : Rodovid, 2014. 196 s.
- Konovalenko O. S., Karastan I. M. Pryrodno-zapovidnyi fond Cherkaskoi oblasti. Cherkasy: Vertykal, 2006. 196 s.
- Mishchenko T. M., Honcharenko O. V. Stan ta perspektyvy rozvytku likovalno-ozdorovchoho turyzmu na Cherkashchyni. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Fizychno vykhovannia ta sport*, 2011. № 2 (6), S. 20–25.
- Novykova V. I. Rekreatsiini resursy: mistse v rekreatsiinii spozhyvchii diialnosti, klasyfikatsiia, problemy pasportyzatsii ta reiestratsii. *Turystychnokraieznavchi*, 2007. № 7., S. 130–136.
- Novykova V. I. Zastosuvannia metodu kartohrafuvannia pry doslidzhenni resursno-rekreatsiinoho potentsialu Cherkaskoi oblasti. *Chasopys kartohrafii*, 2008. № 13, S. 120–133.
- Novykova V. I. Terytorialna orhanizatsiia rekreatsiinoy diialnosti u konteksti zbalansovanoho rozvytku rehionu (na prykladi Cherkaskoi oblasti) : dys. ... k. heohr. n.; 11.00.02 – ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. Instytut heohrafii NANU. Kyiv, 2008. S. 268.
- Novykova V. I. Turystsko-informatsiini tsentry yak vazhlyva skladova infrastruktturnoho zabezpechennia rekreatsiinoy diialnosti v Ukraini. Tendentsii, problemy i perspektyvy rozvytku natsionalnoho rynku turystychnykh posluh: rehionalnyi aspekt: *Materialy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii*. Kyiv: NAU. 2010. S. 169–175.
- Pavlenko T. M. Istoryko-kulturni rekreatsiini resursy Poltavskoi oblasti. *Heohrafiia ta turizm*, 2011. № 14, S. 79–85.
- Pasieka S. R. Sanatarno-kurortna diialnist u Cherkaskii oblasti. *Turyzm i hostynnist v Ukraini: stan, problemy, tendentsii, perspektyvy rozvytku*. *Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 16-17 zhovtnia 2014 r.*, m. Cherkasy, Ukraina. 2014. S. 391–398.
- Chyzhevska L. T., Datsiuk V. O., Potoras O. V. Turystsko-rekreatsiini resursy Kovelskoho raionu Volynskoi oblasti. *Naukovi visnyk Skhidnoiev. nats. un-tu imeni Lesi Ukrainky. Seriia : Heohrafichni nauky*, 2020. № 5 (409). S. 126–132.
- Shcherbak N. V., Nahaieva S. P. Kharakterystyka rekreatsiinykh raioniv Cherkaskoi oblasti. Stalyi rozvytok krainy v ramkakh Yevropeiskoi intehratsii. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh uchenykh*. 30 lystopada 2022 r., m. Zhytomyr, Ukraina. 2022, S. 81.

Надійшла до редколегії 21.10.2023
Прийнята до друку 23.11.2023